

ОСВІТА ПЕДАГОГА

УДК 378.011.3–051:373.5.017:305

В. В. Байдала

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Серед провідних завдань, що постають сьогодні перед школою, важливе місце займає виховання гендерної культури учнів, яка сприяє забезпеченню їхньої гендерної ідентифікації, допомагає розбудовувати взаємовідносини з представниками протилежної статі на основі партнерства та взаємоповаги, протистояти дії застарілих стереотипів стосовно місця та ролі чоловіка й жінки в суспільстві, уникати гендерно-рольових конфліктів. У свою чергу, це зумовлює актуалізацію гендерних аспектів у професійній підготовці майбутніх учителів.

Як установлено, гендерну проблематику досліджено в таких напрямках: визначено суть та роль гендерної культури, шляхи її виховання в молоді в різних закладах освіти (С. Бадмаєва, Г. Бреслов, С. Демченко, Л. Столярчук, О. Рибак та інші), схарактеризовано методи та форми формування в особистості культури взаємовідносин з представниками іншої статі (І. Кирилова, О. Мудрик, М. Толстих та інші), проаналізовано особливості підготовки майбутніх фахівців до реалізації гендерного підходу у професійній діяльності (С. Гришак, І. Іванова, І. Мунтян, П. Терзі та ін.).

Крім того, проведено низку досліджень, присвячених різним питанням професійної підготовки майбутніх учителів у руслі гендерного підходу, зокрема підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до формування у старшокласників моральних основ сімейного життя (В. Бойко), реалізації статевого виховання учнів (О. Главацька), здійснення гендерної освіти та гендерного виховання дітей (О. Остапчук, Л. Шустова) тощо.

Проте під час проведення реалізації наукового пошуку визначено, що питання підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури школярів, зокрема підліткового віку, залишається малодослідженим. Актуальність вивчення окресленої проблеми посилюється наявністю таких суперечностей:

- між існуванням відмінностей у соціальних ролях чоловіка та жінки та недостатнім врахуванням цього аспекту у виховній роботі школи;

- між необхідністю підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку й відсутністю ефективних науково-методичних доробок з цього питання.

Недостатня теоретична та практична розробленість вищевказаної наукової проблеми, нагальна необхідність у подоланні виявлених суперечностей підтверджують актуальну потребу в розробці технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку та її реалізації на практиці.

Метою статті є висвітлення процесу реалізації розробленої технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку у вищому педагогічному навчальному закладі.

Як свідчить аналіз наукових праць, ученими висловлюються різні погляди щодо суті поняття „гендерна культура”. Так, під цим поняттям різні науковці розуміють:

- інтегративне утворення особистості, що відображає міру та спосіб її гендерної соціалізації, ефективність взаємодії з особами протилежної статі та готовність до здійснення сімейних функцій (П. Решетніков [1]);

- результат засвоєння особистістю певних уявлень про призначення чоловіка та жінки в суспільстві, їхні фізіологічні, психологічні й етичні особливості, важливі для життєдіяльності якості й риси характеру, а також про гармонійні взаємовідносини між представниками обох статей (Л. Столярчук [2]);

- цілісне інтегративне особистісне утворення, що характеризується наявністю в людині знань про норми і цінності міжстатевої взаємодії (Т. Неб'янська, Л. Яценко [3]);

- система знань, норм і цінностей особистості, що забезпечують ефективну гендерну взаємодію та сприяють розвитку загальної культури особистості. Гендерна культура формується внаслідок аналізу та усвідомлення людиною загальноприйнятих стереотипів та упереджень відносно норм та очікувань чоловічої й жіночої поведінки і проявляється через дотримання цих принципів під час здійснення повсякденної діяльності (А. Швецова [4]);

- індивідуально-особистісна характеристика людини, що включає в себе гендерну компетентність, гендерну картину світу, специфічні ціннісні орієнтації й моделі поведінки (З. Саралієва [5]).

На основі врахування різних точок зору науковців з окресленого питання гендерна культура визначається в даній статті як особистісне утворення, що проявляється в засвоєнні людиною знань, цінностей, норм і правил статевої поведінки в суспільстві та розбудові взаємовідносин з представниками обох статей на основі егалітарних гендерних уявлень. Гендерна культура особистості як багатоаспектний феномен включає в себе такі структурні компоненти:

- когнітивний (наявність правильних уявлень про фізіологічні, психологічні й соціально-рольові особливості чоловіка і жінки, свою гендерну роль як представника певної статі, правила статево-рольової поведінки в суспільстві тощо);

- емоційно-ціннісний (сформованість гуманістичних гендерних ціннісних установок, позитивного ставлення до загальноприйнятих еталонів чоловічої й жіночої поведінки, відчуття позитивних переживань від факту усвідомлення власного призначення як біологічної й соціальної істоти);

- індивідуально-поведінковий (спроможність розбудовувати свою статево-рольову поведінку відповідно до гендерних очікувань членів суспільства, своєчасно відмовлятися від стереотипів мислення, які заважають процесу особистісної самореалізації, демонстрація прагнення до постійного вдосконалення взаємодії з представниками обох статей на основі прояву взаємоповаги й толерантності).

Очевидно, що виховання гендерної культури учнів може успішно відбуватися на всіх етапах шкільної освіти. Однак науковці вважають, що особливу увагу треба приділяти цьому аспекту у виховній роботі з підлітками.

Як відомо, підлітковий вік пов'язаний з етапом статевого дозрівання людини. На цьому етапі її вікового розвитку спостерігається підвищена активність гіпоталамусу, що, у свою чергу, зумовлює інтенсивні зміни в психіці й поведінці особистості. Так, учні підліткового віку нерідко проявляють занадто активну рухову активність, емоційну реактивність, екзальтованість та конфліктність, що ускладнює можливості виховного впливу з боку вчителя.

Крім того, в підлітковому віці підвищується інтерес хлопців і дівчат до представників протилежного статі, виникає сильне бажання їм подібатися. Однак підлітки звичайно соромляться визнати цей факт, нерідко намагаючись скрити його за проявом напускної байдужості, бравади чи навіть агресивності. Деякі з них, навпаки, намагаються копіювати моделі дорослої поведінки з представниками іншої статі, що може призвести до різних негативних наслідків в їхньому житті.

У руслі цього слід відзначити, що організація вчителем цілеспрямованого виховання в учнів основної школи гендерної культури допомагає їм краще розібратися у своїх відчуттях та проблемах у взаємовідносинах з представниками різної статі, сформувати в них шанобливе ставлення до чоловіків та жінок, подолати гендерні стереотипи, які заважають їхньому особистісному становленню. Це зумовлює необхідність забезпечення підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до виховання гендерної культури підлітків.

На підставі врахування визначеної структури гендерної культури особистості, вікових особливостей учнів підліткового віку та рекомендацій науковців з окресленої проблеми було визначено, що

технологія підготовки майбутніх учителів до формування гендерної культури підліткового віку включає такі три етапи:

1) *мотиваційно-ціннісний*, спрямований на формування у студентів педагогічних спеціальностей мотивів і ціннісних орієнтацій, пов'язаних з усвідомленням суті й ролі гендерної культури в житті сучасної людини та необхідністю оволодіння ними як майбутніми вчителями готовністю до виховання цієї культури в учнів підліткового віку;

2) *теоретико-практичний*, який забезпечує засвоєння майбутніми вчителями основних понять гендерної педагогіки та сучасних підходів до проблеми гендерного виховання, знань про діапазон норм для представників обох соціальних статей, особливості забезпечення гендерної ідентичності особистості в підлітковому віці, методи та форми виховання гендерної культури учнів основної школи та вмінь успішно реалізовувати цей процес на практиці;

3) *рефлексивно-коригувальний* етап, котрий передбачає проведення всебічного аналізу викладачами й самоаналізу самими студентами перебігу та поточних результатів підготовки їх до виховання гендерної культури учнів підліткового віку.

Вищевказана технологія реалізовувалась у навчально-виховному процесі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Експериментальна робота охоплювала заняття з дисциплін психолого-педагогічних циклу, розробленого нами спецкурсу „Теоретичні та практичні аспекти виховання гендерної культури учнів підліткового віку”, а також позааудиторну роботу зі студентами.

Так, реалізація мотиваційно-ціннісного етапу технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури підлітків спрямовувалася на формування в них необхідних гендерно-орієнтованих професійних мотивів і цінностей. З цією метою для студентів проводились лекції, диспути, науково-практичні студентські конференції на відповідну тематику, організовувались зустрічі з провідними фахівцями в галузі гендерної педагогіки та психології.

У процесі здійснення педагогічної взаємодії особлива увага студентів приверталась тому факту, що в умовах демократизації й гуманізації сучасного соціуму особливу значущість набуває досягнення гендерної рівності між чоловіками та жінками, яка є важливим показником розвитку нації та запорукою можливості самореалізації людини в різних сферах життєдіяльності. Майбутнім учителям також повідомлялось, що на забезпечення гендерної рівності в суспільстві спрямовано низку відповідних нормативно-правових актів та Державну програму утвердження гендерної рівності в Україні, яка була розпочата в 2006 році.

Проте в сучасному суспільстві рівень культури взаємовідносин між представниками різної статі є достатньо низьким. Нерідкими є також

випадки дискримінації людей за статевою ознакою, особливо жінок. У такій ситуації роль учителя у вихованні гендерної культури підростаючого покоління, зокрема учнів підліткового віку, суттєво зростає.

Майбутнім педагогам також пояснювалось, що вона мають постійно підвищувати власний рівень гендерної культури, що є необхідною передумовою для успішного здійснення ними в майбутньому гендерного виховання в школі. Причому викладачі на основі вивчення можливостей і потреб студентів допомагали їм розробити індивідуальні програми гендерної самоосвіти й самовиховання.

На теоретико-практичному етапі розробленої технології забезпечувалось оволодіння майбутніми вчителями знань та вмінь, які знадобляться їм у майбутньому в процесі виховання гендерної культури учнів підліткового віку. З цією метою викладачі збагачували зміст лекційних і семінарських занять актуальними питаннями гендерного характеру („Гендерні аспекти виховного процесу”, „Суть гендерних стереотипів і способи звільнення від них”, „Психологічні особливості підлітків різної статі”, „Аксіологічні засади виховання гендерної культури учнів підліткового віку”, „Культура міжстатевих взаємовідносин: гендерний аспект”, „Національні гендерні традиції” тощо). Студенти також залучалися до розв’язання різноманітних проблемних ситуацій, спрямованих на закріплення в них правильних уявлень про суть гендерної культури та шляхи її формування у школярів, сучасні соціально-гендерні ролі чоловіка та жінки, особливості гендерної соціалізації особистості в підлітковому віці тощо.

Значна увага під час реалізації вищевказаного етапу технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури підлітків приділялась також формуванню у студентів необхідних для проведення такої роботи вмінь. Для цього в процесі здійснення педагогічної взаємодії застосовувались такі активні методи й форми роботи, як психолого-педагогічні практикуми, ділові й рольові ігри, тренінги, інтерактивні вправи („Привітання”, „Розмова з батьками”, „Зауваження”, „Подарунок” тощо).

Так, наприклад, під час проведення рольової гри „Розмова з батьками” студенти відпрацьовували різні моделі професійної поведінки у змодельованому діалозі з батьками учня на тему розподілу домашніх обов’язків серед членами родини. При цьому значна увага приділялась гендерному аналізу такого розподілу.

Гендерні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів забезпечувались і під час організації їхньої науково-дослідницької й навчально-дослідницької роботи. Зокрема, студентів залучали до роботи над проектами з проблеми гендерного виховання школярів. Наприклад, серед них можна назвати проекти на такі теми: „Ідеальний чоловік та ідеальна жінка ХХІ століття”, „Учитель як взірць поведінки у взаємодії з учнями різної статі” тощо.

Особливе місце в підготовці студентів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку займала педагогічна практика. Причому під час її проходження практикантам пропонувалося розробити декілька планів-конспектів виховних заходів гендерної спрямованості, а найбільш вдалі з них пізніше використати в практичній роботі з учнями основної школи.

Окрім того, під час проходження педагогічної практики від студентів вимагалось проводити регулярні спостереження за поведінкою підлітків, їхніми взаємовідносинами з представниками протилежної статі та на основі аналізу отриманих даних робити висновки про зміни в стані сформованості гендерної культури учнів.

На рефлексивно-коригувальному етапі реалізації розробленої технології викладачами та самими студентами здійснювалася регулярна діагностика перебігу та поточних результатів підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку. Для цього застосовувались такі методи науково-педагогічного дослідження, як спостереження, бесіди, анкетування, експертне оцінювання, самооцінювання тощо.

Як свідчать проміжні результати експериментальної роботи, впровадження розробленої технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури дійсно забезпечує позитивні зрушення в цьому процесі. Тому в майбутньому передбачається продовжити проведення експерименту з реалізації даної технології в навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ.

Список використаної літератури

- 1. Решетников П.** Гендерные школы / П. Решетников // Народное образование. – 2007. – № 1. – С. 217 –220.
- 2. Столярчук Л. И.** Концепция гендерного воспитания в „Славянке” / Л. И. Столярчук // Грани познания. – 2010. – № 2 (7). – Режим доступа : <http://www.grani.vspu.ru>.
- 3. Яценко Л. В.** Формування гендерних відносин старшокласників у підготовці їх до сімейного життя засобами шкільного курсу зарубіжної літератури / Л. В. Яценко, Т. В. Неб'янська // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 7/8. – С. 26 – 30.
- 4. Швецова А. В.** Возможности развития гендерной культуры в контексте компетентностного подхода к образованию : к изучению дисциплины / А. В. Швецова // Педагогическое образование в России : научный журнал. – 2001. – № 3. – С. 64 – 70.
- 5. Социология** гендерных отношений : учеб. пос. / под ред. З. Х. Саралиевой. – М. : РОССПЭН, 2004. – 167 с.

Байдала В. В. Реалізація технології підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури учнів підліткового віку

У статті на основі врахування різних точок зору науковців запропоноване авторське визначення поняття гендерної культури,

виокремлено її структурні компоненти (когнітивний, емоційно-ціннісний, індивідуально-поведінковий). Представлено розроблену технологію підготовки майбутніх учителів до виховання гендерної культури в учнів підліткового віку, що включає такі етапи: мотиваційно-ціннісний (спрямований на формування у студентів відповідних мотивів і ціннісних орієнтацій); теоретико-практичний (забезпечує засвоєння майбутніми вчителями знань і вмінь, необхідних для виховання гендерної культури учнів); рефлексивно-коригувальний (передбачає проведення всебічного аналізу підготовки студентів до виховання гендерної культури підлітків). Висвітлено процес її реалізації у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: гендерна культура, майбутній вчитель, учень підліткового віку, технологія, підготовка, виховання.

Байдала В. В. Реализация технологии подготовки будущих учителей к воспитанию гендерной культуры учащихся подросткового возраста

В статье на основе учета разных точек зрения ученых предложено авторское определение понятия гендерной культуры, выделены ее структурные компоненты (когнитивный, эмоционально-ценностный, индивидуально-поведенческий). Представлена разработанная технология подготовки будущих учителей к воспитанию гендерной культуры учащихся подросткового возраста, включающая такие этапы: мотивационно-ценностный (направлен на формирования у студентов соответствующих мотивов и ценностных ориентаций); теоретико-практический (обеспечивает усвоение будущими учителями знаний и умений, необходимых для воспитания гендерной культуры учащихся); рефлексивно-корректирующий (предусматривает проведения всестороннего анализа преподавателями и самими студентами результатов их подготовки к воспитанию гендерной культуры подростков). Освещен процесс ее реализации в высшем педагогическом учебном заведении.

Ключевые слова: гендерная культура, будущий учитель, учащийся подросткового возраста, технология, подготовка, воспитание.

Baydala V. V. The Implementation of the Technology of Teachers-to-Be Training to Educate Teenagers' Gender Culture

The article suggests author's definition of the notion of the gender culture, singles out its structural components (cognitive, emotional-value, individual-behavioural) based on the consideration of various scholars' points of view. The technology of teachers-to-be training to educate teenagers' gender culture that includes such stages as motivational and evaluative(aimed to form students' corresponding motives and values); theoretical and practical (provides teachers'-to-be with knowledge and skills that are necessary to educate pupils' gender culture); reflective and corrective (provides an overall

analysis of the results of students' preparation to educate teenagers' gender culture) is given in this article. The process of its realization in a higher educational establishment is presented.

Key words: gender culture, teacher-to be, teenager, technology, preparation, education.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ткачова Н. О.

УДК 378.126

С. С. Батурін

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ВИЩІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

В останнє десятиліття в Україні відбувається різка переорієнтація оцінки результатів освіти з понять „підготовленість”, „навченість”, „загальна культура”, „вихованість” на поняття „компетенція”, „компетентність” учнів.

Відповідно, набуває широкого поширення компетентнісний підхід в освіті. В той же час стає очевидним, що існує багато складнощів та невизначеностей як в тлумаченні самої сутності компетентнісного підходу, так і в обсязі його застосування. З огляду на це не варто вести мову про швидкий і тотальний перехід на компетентнісний підхід.

Ситуація, що виникла з компетентнісним підходом, на наш погляд, практично співпадає з ситуацією розробки системного підходу. Так, більше ніж тридцять років тому, досліджуючи „входження” системного підходу в науку, Й. В. Блауберг та Е. Г. Юдін зазначали складність „входження” системного підходу в освіту, яка пов’язана з тим, що в очах широкої громадської думки він, системний підхід, вже встиг покритися шаром сенсаційності. Нині це тягне за собою низку небажаних наслідків. З одного боку, для багатьох не дуже досвідчених дослідників системний підхід виступає золотим ключиком, який сам по собі відкриє шлях до найпотаємніших таємниць науки. З іншого – чималу кількість цілком серйозних учених ця сенсаційність насторожує і відлякує, вони схильні бачити в літературі про системи лише данину черговій моді. Нарешті, навколо системних досліджень, як і навколо будь-якої нової і перспективної справи, у великій кількості з’являються некваліфіковані шкідливі судження. У цій ситуації стає виключно важливим виявити дійсні потенції системного підходу [1].

Передусім, зафіксуємо початкове визначення поняття „підхід” як деякої позиції, точки зору, що зумовлює дослідження, проектування,